

Storm över Halland

– en bild ur livet i Hallands skogsbygd
i slutet av 1800-talet

Av Alfred Nilsson

Ylande, vinande och vrålande for stormen fram över Efshults gamla och skröpliga stuga. Stugan låg högt på en höjd och var hårt utsatt för vinden. Det var natt och Andreas Johansson och mor Johanna lågo i den stora sparlakanssängen. Andreas kastade sig oroligt av och an i bädden.

– Hör du hur det stormar, Johanna?

Men Johanna sov lugnt och djupt. Stormen tog i allt värre och värre. Det knakade i alla stugans fogningar, skakade och ristade henne som en fader skakar sitt vanartiga barn. Gammal och fallfärdig var stugan, loglängan och fähuslängan inte stort bättre. I mannaminne hade det ej slagits spik i vägg, som det heter. Värst var det dock med de gamla stråtaken. De hade varit mossbetäckta i många Herrans år och hade erbjudit ett, det allra fagraste färgspel, skiftande i grönt, gult, blått och violett. Men så hade skatorna, dessa de gamla stråtakens plågoandar helt plötsligt kommit till Efshult och slagit ned sina bopålar där. De hade funnit de gamla mossiga taken vara riktiga visthusbodar. Det vimlade ju av larver och allsköns läcker kräldjurstek under mossan. Och så hade de satt i gång med ett systematiskt ”kultiveringsarbete” tills hela det härliga mosstäcket låg i oregelbundna högar och klumpar på marken utmed husväggarna. Det hjälpte ej med de många fågelskrämmor, som Andreas satte upp. Han satte barnen att vakta, han vaktade själv. Men allt var förgäves. Skatorna trotsade alla bevakningsåtgärder. De passade på att utföra sitt arbete under den tidigaste morgonvåken och för övrigt under vartenda obevakat ögonblick som gavs.

Andreas visste att sedan så gamla tak mist sitt mosstäcke, voro de prispivna åt stormen. Nu hade det kommit, det som han fruktat. Fattigdomen var svår och barnskaran stor. Vårarbetet stod för dörren. Och skulle man nu bli tvungen att lägga nya tak, bleve det en allt för tung börda för fattig man. Andreas stönade och suckade, hustrun sov och snarkade. Stormen bölade som en ilsken tjur, det brakade och knakade överallt.

– Å, Herre Gud, vad skall det bli av! Nu bli husen taklösa. Ingen halm finns att täcka med, inga pengar att köpa någon för. Andreas började klaga och jämra sig högljutt. Mor Johanna vaknade.

– Va´ ä´ dä, Andreas? Varför sover du inte?

– Hur tycker du att en ska´ kunna sova när dä´ ä´ sådan orkan. Nu bli nok husen taklösa.

– Har take´ blåst å sä´er du? Har du sett dä´?

– Nä, se, kan en la´ inte i sånt mörker.

– Ja, ja, sov då tess dä´ ljusnat teminstingen. För resten får du nock ett lass halm å patron på Hjuleberg, å slippa betala dä´ förrän te hösten.

Så vände mor Johanna sig på den andra sidan och somnade på nytt. Stormen tycktes

avtaga något i styrka och snart slumrade Andreas också till en liten kort stund. Under denna korta, oroliga slummer hade han en egendomlig dröm: Han drömde att han satt grensle uppe på takåsen av sin gamla stuga. Det stormade ohyggligt och rätt som det var tog vinden hela huset och slungade det högt upp i luften och så bar det iväg över skog och land och över ett stort vatten. Där bar det ned, så Andreas trodde förstas att hans sista stund var kommen, men ett – tu – tre dök den upp igen och fortsatte framåt, i och över vattenytan, så vattnet fräste och yrde omkring Andreas. Det gamla husrucklet hoppade och skumpade, krängde och vrängde så Andreas började känna sig sjuk och illamående. Men så, med ett ryck for det upp över land igen, över stora städer, fält och skogar, för att slutligen störta rakt ned på en synes ändlös slätt. Med ett tordönsligt brak störtade huset samman i en enda skräphög och Andreas slungades långt ut på slätten. När han sen omsider kravlat sig upp, fick han se sin äldste pojke Johan såsom en vuxen och kraftig yngling stående framför sig med framräckta händer sägande:

– Välkommen hit, käre far. Här ser du landet som ger bröd åt alla som vill arbeta.

– Men jag orkar inte arbeta som förr Johan, sa Andreas.

– Å jo, det gör du far nog. Bara far slipper att bära fattigdomens ok. Det oket suger musten ur alla som ska bära det under en för lång tid.

Sedan såg Andreas en stor del av slätten förvandlas till ett gyllene böljande vetefält där hästar gingo fram, dragande en underlig maskin, som skar av säden och kastade den fångvis åt sidan. Något liknande hade Andreas aldrig sett maken till. Det var annat än att med en liten lie gå och skära av den usla havren mellan stenarna hemma på Efshults små och magra tegar.

Andreas vaknade hastigt upp ur sin slummer vid ett väldigt rytande av stormen. Med ett hopp var han uppe på golvet och såg ut genom fönstret, ty mörkret hade nu skingrats något. Det var ingen angenäm syn som nu mötte Andreas. Stormen hade rivit upp flera stora hål i taket över fähuset, och halmen yrde omkring överallt. Med fart slängde Andreas på sig de nödvändigaste kläderna. Även Johanna vaknade och for upp i ett huj och kastade en underkjol över sig. Så rusade båda två ut på gården, och här blev det ett fasligt spring och fläng med att skaffa fram stegar, slänor och annan bråte. Som en skottspole for Andreas fram och tillbaka, för att med tillgängliga föremål lägga över och täppa till hål och lösryckta tussar i taket. På så sätt lyckades till slut de båda makarna att för tillfället hejda stormens förstörelseverk.

Fram på förmiddagen lugnade sig stormen betydligt. Andreas kilade nu över till granen Johannes för att höra om han ville följa med till Hjuleberg och hämta halm. Det ville Johannes, ty även han behövde köpa halm. Det behövde alla skogsbönder den tiden. Om en stund voro de färdiga, och så startade de med var sin skinnntorra häst, förspänd en högställd och smalspårig så kallad ”ärlandsbovagn”. Denna sorts vagnar användes allmänt i skogsbygden på den tiden. De voro smidiga och lättgående för körslor på långväga färder. En nackdel med dem var att de på grund av sina höga hjul och smala spårvidd hade mycket lätt för att stjälpas. På vissa trakter kallades de ”bössebörjare”, åter på andra håll för ”smälänningavagnar”.

Hjuleberg låg nere på slättbygden och det var långt dit. När de båda bönderna hunnit fram, hade stormen ånyo tagit fart. De lyckades dock att få halmen lastad och surrad fast. Och så betalade Johannes sin halm, men Andreas skulle få vänta med att betala till hösten. Så anträdde hemfärden, men när de kommit mitt ut på Hjulebergs gärde stannade Johannes för att se till något med hästens seltyg. Följaktligen måste även Andreas,

som körde efter, hålla in sin häst och stanna. Här var mycket flackt och öppet och vinden hade därför en väldig kraft. Andreas var oförsiktig nog att gå framom sin häst, för att ta reda på vad det var som mankerade för Johannes. I det samma kom en väldig orkan och vräkte Andreas lass över ända. Det blev nu ingen annan råd än att försöka få upp lasset igen. Men lasset var för tungt för att de båda gubbarna skulle orka att rätta upp det i orubbat skick, rätt mot vinden. Det blev därför till att lösa upp repen och sedan försöka lassa om halmen på nytt. Att det inte var någon sinekur att i sådant väder samla ihop och lassa på en massa lös halm, är säkert. Stormen rusade fram allt vildare i sin bärsärkagång och just som de lyckats att någorlunda klara upp lasset och fått det på "rätt köl" igen, så blåste Andreas lass om kull. Och så blev det att upprepa samma procedur med detta. De hade emellertid inte hunnit stort mer än lossa upp bindningarna, förrän vinden med en ny ansats åter kastade Andreas lass över ända. Nu stodo gubbarna mållösa av förfäran, men snart började Andreas att förebå Johannes, för att han stannat skjutsen på vägen, här som var så öppet för vinden och därigenom åstadkommit ett sådant elände.

Teckning: Åke Nilsson.

Johannes, som var något häftig till lynnet, tyckte att det var lika mycket Andreas fel. Ty han kunde stannat kvar hos sitt lass och hållit i det, när Johannes behövde ordna med selen. Och så grälade de och blevo till slut så ilska att de rök i luven på varandra, så tumlade de om med varandra några varv, glömmade allt annat för lusten att klå varandra. Men det blev inte lång frist för dem till denna sport. Hästarna som stodo framför de kullvräktade lassen, voro oroliga och började vrenskas. Halmen lossades upp mer och mer av blåsten och började singla iväg utåt slätten. Andreas ryckte sig loss från Johannes och gick bort för att försöka ordna sitt lass. Då fann även Johannes för gott att gå bort till sin "schäs". Så försökte de på var sitt håll med att klara upp sina lass. De voro "kan veta allt för gramse" på varandra, för att kunna hjälpas åt med sin halm. Desto mer ryckte stormen bort för dem. Våldiga buntar slungades iväg, löstes upp och skingrades som "agnar för vinden". Johannes skrek och domderade. Andreas svor och grät. Här var han dömd att maktlös se på hur all den härliga halmen försvann, mitt för hans näsa. Och så blev det ingenting till tak och ingenting till djuren. Men säkerligen blev han tvungen att betala halmen, när den tiden kom. Den enda tröst han kunde finna i allt detta elände var, att Johannes även förlorade sin halm. Vid tanken härpå torkade Andreas sina tårar.

Johannes gav emellertid snart upp sin lönlösa kamp och med några obetydliga testar halm på vagnbottnen startade han i vild fart hemåt. Andreas lämnade han åt sitt öde. Men snart gav även han tappt i striden mot de rasande elementen. Mörkret började falla på. Och med en tre à fyra små halmbuntar, som han lyckats surra fast, körde också han hem. Det var säkert en allt annat än glad hemresa och troligen en sömnlös natt för de båda fattiga skogsbönderna.

Men tidigt morgonen därpå knackade det på Andreas stugudörr. Andreas gick förstås

och öppnade och därute stod Johannes. De båda grannarna kände sig naturligt nog ganska generade för varandra i början. Men så drog Johannes upp en kvartersbutelj ur fickan, for med handen smekande över den och sade: Ja, jag tog den hära mäs meg. Jag tyckte, vi kunne behöva en liten möntergök, å så kanske vi kunna glömma däs som va i går. Andreas tyckte detta var vackert talat, och han ropade på Johanna att hon skulle sätta på kaffekitteln. De hade så gott som alltid varit "goda vänner och trogna grannar" och hjälpt varandra i olika trångmål. Att sinnet runnit på dem under gårdags bataljen, skylldes de på: "Den leda stormen". Efter en stunds ivrigt parlamentterande föreslog Johannes att de skulle köra till herrgården ännu en gång, men nu med endast en skjuts och så köpa ett så stort lass halm som möjligt. De skulle nog kunna få det på kredit i Johannes namn denna gång. Så kunde de dela upp halmen hemma och så betala hälften var till hösten. Andreas tyckte det var ett gott förslag. Det var i alla fall en tillfällig räddningsplanka, ur hans irakade nödställda belägenhet. Men vi ska passa på å köra när däs äs rektigt lugnt vär, menade Andreas. – Däs förstås, genmälte Johannes, och så ska vi hjälpas åt, å hålla ihop, för hade vi bönnert vett te däs så skulle vi säkert reda oss möe bättre. – Däs va ett sant or däs, sade Andreas.

Så togo de sista "skvätten" ur flaskan. Och livade av den ljuva nektarn, skildes de åt med nyvaknat hopp om att det ändå kanske skulle lyckas, att med slit och försakelse kunna streta sig fram. De begärde så litet av livet, dessa gamla skogsbönder.

Några år har gått. Andreas äldste son hade vid 17 års ålder rest till Amerika, han som så många andra på den tiden. Nu hade den stränga liemannen, döden, tagit sin tribut i Andreas gamla stuga. Mor Johanna hade plötsligt ryckts bort i en häftig lunginflammation. Andreas stod ensam med fem minderåriga gossebarn, av vilka den minste blott var fyra år gammal. Tung var sorgen och bekymren för barn och dagligt bröd om möjligt ännu tyngre. Skogsbygdens jord gav klena skördar på den tiden. Därtill kom att en allmän depression rådde för lantbruket. Andreas pekuniära ställning började trots hans till ytterlighet strävsamma liv, att raskt närma sig ruinens brant. Det var för övrigt många skogsbönder i de åren, som måste ge upp i den ojämna kampen för sin existens. Under ett enda år på 1880-talet övergävo sju stycken familjer enbart i Abilds socken sina hemman och utvandrade till det stora landet i väster. Sedan de lyckats få ihop till respengar, lämnade de sina hem vind för våg, att övertagas av fordringsägare, eller vem som därtill lust hade. Någon försäljning eller formell överlåtelse ägde icke rum. Det var så gott som omöjligt att sälja ett hemman i skogsbygden de åren. Även Andreas fann enda utvägen vara, att helt enkelt överge Efshult. Med sina fem små söner anträdde han så den på den tiden mycket vanskliga resan över oceanen. Han var då redan bortåt femtio år.

Det gick i alla fall lyckligt och en vacker sommardag anlände Andreas med sin familj till den farm där sonen Johan vistades.

Åtta år senare besökte Andreas gamla Sverige. Han berättade då i en förtrolig stund om sin dröm om den svåra stormnatten för många år sedan. Och hur denna dröm i och med hans resa till Amerika gick i nästan bokstavlig uppfyllelse. Han hade fullständigt förgätit densamma ända tills han stod ansikte mot ansikte med sin son Johan. Då med ens stod hela drömmen helt levande i hans minne. Andreas uppnådde en hög ålder och han och hans ättlingar hava lagt en ansemlig areal av Minnesotas jungfruliga mark under kultur och där funnit en god utkomst. Ett nödtorftigt dagligt bröd som det egna landet förvägrade sina söner, funno dessa i rikt mått i det främmande landet.